

Virtust, ártatlan és a' méznél édesebb tiszta szerelmet illatoznak. — Olvastam mondom Geszner, 's Ő vontt el azoktól a' veszedelmektől, mellyekre védelmére elégtelen Ifjuságunk rohan; Ő képzelte szívemet mely édes tanításait ki-mondhatatlan készséggel szopta. Hozzá fogtam fordításához, hogy bennem vérré váljon; kevés idő mulva örvendezve tapasztaltam, hogy már írásának módját is magamévá kezdtem tenni. Olvastam annakutánna Siegwartot, ez töllem szint olyan kedvességet nyertt mint Geszner. — Hányszor hullattak szemeim el-gyengülésemben olyan édes tseppeket írásodra áldott Miller! mellyeken az engemet sirni látó angyalok örömkben talán magok is sirásra fakadtak! Ez a' két darab az kedves Barátom! a' mellynek szívem ártatlanságát, tiszta és naponként nevedő erköltseimet, és így mind világi, mind mennyei boldogságomat köszönhetem.

Nemes kevélységgel nézek azon boldog órák eleibe, midőn (erköltseim mély gyökeret vevén szívemben) Hazámnak, sőt az egész emberi Nemzetnek dísze lések. — Lészek mondom, ha azt magamon kívül más nem fogja is érezni, erköltseim, nevedő talentumotskám, az Isteni Gondviselésbe vetett állhatatos bizodalom, és a' Ti érettem az Egekre botosátandó könyörgéstek Kedves Barátim! reménységet nyujtanak, hogy a' lések.

Hogy a' Magyar Hirmondóval ki predikáltattam, még véghez nem vitt munkám által érdemlendő ditséretemet, fognak tudom gyermeki kevélységgel vádolni. Azt mondhatom akaratom ellen esett. Nem kívántam én egyebet, hanem tsak azt, hogy szándékom és nevem tétetessen fel, hogy azon fordításokból való örömet el ne kapja valaki előllem. — Még Gesznernek nem irtam; elébb felőlle Török uram által akarok tudósítatni: de már levelemből esmér Miller.

Ez légyen egyedül jutalma munkámnak, ez a' mit már tiszteletes Uramban el-értem, hogy olyanok méltóztassanak barátságokra és szeretetekre, a' kiket Nemes Lelkekért tisztelnem és szeretnem kell. Ugyan ezen indulatját magyarázza Tiszteletes uramnak Levele, mellyet nem a benne lévő, bizony meg nem érdemlett ditséretért, hanem mint meg ígért szorosabb barátságának zálogát, betesebb kintseim közzé számlálók, és magamat imádságaiba ajánlván, örvendezve nevezem Tiszteletes Urat igaz barátjának

A.-Regmetz, 4. Juli 1782.

Kazinczy Ferentz.

DR. DEMEK GYÖZÖ.

DÖBRENTAI IRODALMI MUNKÁSSÁGÁHOZ.

(II. közlemény.)

A mult közleményben említett, Döbrentey rendezte »Berzsenyi Dániel« összes műveire vonatkozólag talállok itt egy darab levelet, Szemere Bertalan tollából Ez érdekesen világítja meg, mily lelkesedéssel vette az óda költő Berzsenyi munkáit a közönség s hogy egyes gyűjtő, hány példányt tudott elhelyezni a műből.

Szemere e levelének formája és tartalma egyaránt érdekes és szép.
A levél így hangzik:

Pozsony 27/I 1844.

Döbrentey Gábornak tiszteletét küldi

Szemere B(ertalan), m. p.

A 30 példány ára 120 pft. Még eladhatok 8 példányt, mert kerestek nálam; annak árát eleve, a magaméból elküldöm tehát összesen küldök 152 pftot készpénzben 20 pftot nyugtatóványban, melyet idezárok. Mi a jutalom példányt illeti, igaz, hogy kegyed 30-ra hatot ígért, motiválván, hogy azt csakugyan meg kellene adnia a könyvárosnak is, de én annyira nem számoltam, mert a Borsodi kört is ez értelemben alapítám; de a mennyiben igen sürgetett kegyed, most már 38 példány után még kettőt azért fogadok el, mert két példányt az egyesületnek ígértem, mely érdemli a pártolást, azonban megvenni a munkát talán nem foghatná. Tehát még kapni fogok 10 példányt, 6 legyen 4-ed, négy legyen 8-ad.

A bánya szavak írási levelét volt szerencsém kapni. Beszéltem N.-Bánya városának (követ) követével is. Az académiái részről Bugát, Fogarassy és Kacsovich' javaslatát birom. Kíváncsian várom kegyed' javaslatait, melyet minthogy a körülmények változtak, nem kapok még első 10 nap mulva sem. De akkor alkalmasint, sőt bizonyosan kellene birnunk.

Ismétlem tiszteletemet!

A levélen Döbrenteinek következő jegyzetei állnak:

»Vettem febr. 1. 1844.

»Még 10 példányt kell küldenem.

Negyedben 6

Küldöttem 11 péld.

Nyolczadban 4

febr. 7'.«

Az 1847 nov. 12-én nádorrá választott királyi helytartó István főherczeg üdvözlésére írt ódájára vonatkozólag — melyről már első közlésében is tettem említést — báró Vay Miklós a következő levelet intézi Döbrenteihez:

Poson 30/11 847.

Méltóságos úr,

Kedves Barátom Uram.

A szép »nádor-dal« példányait szives köszönettel vettem s már nagyrészen már el is hordák azokat tőlem; nem kétlem Nádorunk is örömmel olvasandja azt, különben is sokat foglalkozván a magyar literatúrával.

Köszönő feliratunk nehezen tud meg készülni, — máig is ezzel vesződnék a Rendek.

Karácsonra, ha élek, lemegyek családomhoz 's reménylem lesz Méltóságodhoz is szerencsém, — addig is maradtam

híve
Vay Miklós.

Döbrentei jegyzete :

»Érkezett dec. 4-a.«

Az a nagy kiterjedésű levelezés, melyet Döbrentei az akkori időknél majdnem minden nevezetesebb emberével folytatott — ismeretes. Felkereste levelével a fiatal tehetségeket s buzdította munkásságra, s dicsérte őket sikereikért. Ime egy válasz ilyen levélre :

Nagyságos királyi tanácsos ur!

Nem tudom, miként érdemlém meg Nagyságodnak azon leereszkedő figyelmét, melyet becses levelében irántam tanusítani méltóztatott; de azt tudom, s hálás szívvel mélyen érzem, hogy Nagyságodnak sokat köszönhetek. Nagyságod ajánlatára vétetett fel a Tudománytárba értekezésem, dolgozatom első zsengeje s így az első lépés sikerét, mely nem ugyanaz az irodalomra, de fontos mindig és elhatározó az íróra, egyedül Nagyságodnak köszönhetem; s ha még nem határoztam volna el: csekély tehetségeimet hazámnak szentelni, most tenném azt, miután Nagyságod buzdító szavait ismételve olvasom. Igen, folytatandom lélektani vizsgáimat, nem feledve Nagyságod figyelmeztetését, s legyen törekvéseim, fáradalmaim gyümölcse bár mi csekély, azon öntudat: hogy akaratom jó volt s hogy Nagyságodnak magas figyelmeért hálámat tetteleg is bebizonyíthatám, mindig vigaszul szolgálánd.

Nagyságodnak
Győr. Junius 27-én 1846.

őszinte tisztelője
Rónay Jácint.

A levél fejénél Döbrentéinek egy, nem a levélre vonatkozó jegyzete :

»Döbrentei Károly, Hatvani-utca 509. szám fejtér farkas, földszint balra.«

Még egy érdekes köszönő levelet találok iratai között, a mely azonban nemcsak irodalmi munkásságára, de leendő életírójának szolgálandó magán életére vonatkozó adat:

Döbrentei az 1849-ik évben a pesti ág. hitv. evangélikus egyház gyülekezetnek ezüst serleget ajándékozott, hogy azt — mint a hogy maig is történik — az ur asztalánál használják áldozat osztásakor. A köszönő levél itt következik:

Nagyságos Úr!

Hálás érzettel fogadtuk azon aranyöblű ezüst serleget, melyet Nagyságod magyar ajkú gyülekezetünknek tulajdonul, s az összes gyülekezetnek szent célú közös használat végett f. é. január 2-án Székács József lelkész urhoz intézett kísérő levél mellett nagy lelki adományozni méltóztatott.

Ezen nagy becsű ajándokban örömtelvé látjuk újabb élő jelét azon ragaszkodásnak és szeretetnek, mellyel Nagyságod gyülekezetünket szerencsétlen meg nem szünt, — s látjuk ezt annál inkább, mert e serleg felírása mutatja, hogy az Nagyságod előtt — mint irodalmi bokros érdemeiért nyert emlék, kétszeres becsű volt s így az áldozat is kétszeres, melyet Nagyságod ezen ajándokával gyülekezetünknek hozott.

Fogadja azért Nagyságod összes gyülekezetünk s különösen annak magyar ajkú osztálya nevében ezennel kijelentett forró köszönetünket. — Mi e serleget azon szent célra, melyre szánva van, az Isten oltárán közösen használandjuk, s abba örök emlékül nagyságod nevét s az adományozásnak idejét véssédjük, — hogy valamint mi Nagyságodról mindenkor hálás elismeréssel emlékezzünk, úgy utódaink is Nagyságod nevét és példáját szem előtt tartva, hasonló szép tettekre buzdúljanak. Kelt Pesten 1849-ik évi Martius 19-én tartott ülésünkből.

Lang Mihály
esperes.
Székács József
lelkész.

A pesti ágostai hitvallású evang.
gyülekezet választmányja
Gosztonyi Miklós
felügyelő.
Schiller C. A.
főgondnok.
Grisza Móricz jegyző.

Czim: Nagyságos Döbrentey Gábor úrnak

Budán.

Döbrentei jegyzete:

»Vettem martz. 28-án 1849.«

Az említett »aranyöblü esüst serleg« feliratai a következők:

Gróf
Brunswickné — Majtényi
Anna
Döbrentei Gábornak
irodalmi érdemeiért
1845.

Azután:

Döbrentei Gábor
a pesti evangy.
magyar gyülekezetnek
közös használatra.
1849.
Jan. 1-jén.

Végül pedig:

A' pesti
ev. magyar gyülekezet
ezen használhatóbb
alakba á tőntette (sic!)
1855.

A köszönő levélben említett — Székács József lelkész úrhoz intézett 1849. évi január másodikán kelt ajándékozó levelet — hiába kerestem a budapesti ág. evang. egyház levéltárában. Sőt az 1849. évi márczius 19-én tartott presbiteri ülés jegyzőkönyvére sem akadtam, azon ülésére, a melynek egyik pontja az ajándékozás bejelentése, s annak levélbeli köszönetnyilvánítása volt.

Döbrenteit, úgy kiváló állásánál, mint nagy ismereteinél fogva többször keresték meg főúri ismerősei, barátai, vagy feljebbvalói, hogy a Budán és Pesten megforduló idegeneknek kísérője és vezetője legyen.

Erre vonatkozólag is találtam néhány levelet, melyeket vagy egész terjedelemben, vagy kivonatossan itt alább adok.

Minden levélhez Döbrentei jegyzetet csinált, melyben a látogatóra vonatkozó adatokat találunk.

Ime, egy teljes levél e tárgyban:

Tekintetes Tartománybeli Biztos Úr!

Eö Fensége a Nádor engem a Tettes úr eleibe terjesztendő azon kérésel megbízott, hogy Cavaliere *Ronchivecchi* Foscarri egy Tartományának gubernátorát, mint Eö Fenségének hontársát a Tettes Ur oltalmába ajánljam — azon igen tudós és Európának legszebb részeit főkép a Penitenciaire rendszer tárgyában beutazott uri ember a tegnapi gőzösön Bécsből Pestre érkezvén a Tigris című Vendégfogadóhoz szállott két napot pesten töltendő.

Eö Fensége bizonyos, hogy méltóbb és megfelelőbb társat Pest és Buda városink nevezetességük magyarázgatóját és vezetőt azon utazó Urnak nem ajánlhat a Tettes Urnál, s azért kéri, hogy vele értekezvén nevezetesebb helyeire intézeteibe és látni méltókhoz városainknak őtet elkísérteni sziveskedne.

Részemről még azt feljegyezni bátorokodok, hogy az ez alkalommal bérkocsikra, vagy akármi másra fordítandó költségek mennyijét az rendelendő visszatérítés végett nekem tudomra adni ne terheltelessék.

Még egyet a penitenciaire rendszer érdeklőt érintek: Az Istenért csak tömlöczinkbe *ne* vezesse őtet, mert hanyatt bukik a szegény olasz ha azt látja és oda van.

Megkülönböztetett tisztelettel maradok

Budán Juni 2-ikén
regel.

Tettes Urnak
alázatos szolgálója
Gf. Waldstein Jósef.

Döbrentei jegyzete:

»Ezen Olasz úr velem járt jun. 2. Neve utlevelében volt: Signor Cavaliere Primo Ronchivecchi gia Commissario Regio a Grosseto, attualmente in dissonibilita.«

Ilyen felőlről vagy előkelőségektől kért cicerone szolgálatot gyakran végzett Döbrentei, így gróf Festetich László kérésére 1840 augusztusában francia vendégeket vezetett. Ezeket a levél így mutatja be.

. . . Levelem vivője *Gróf Montalembert* ur, francia Országi Pair, ki különben igen tudós ember 's több munkái között Szent Erzsébet királynőről, magyar kir. hercegnőről is irt és otthon az Ország Gyűlésen a' főrendeknél tartott velős beszédei által magát annyiszor kitüntette, most pedig hitvesével *született Merede* Grófnóvel és sógorával ugyan *Merede* Gróffal Magyar Országon ált Konstantinápolyba és Jerusalemba utaz, a Tekintetes Urnak szivességébe ajánlom . . . stb.

Egy össze perzselt s kiegészített íven néhány sor török írás alatt Döbrenteinek következő feljegyzéseit találom:

Az 1. szám alattit írta Theologis Alexander, görög, ki Ahmed Ferik Fehti Pasa mellett tolmács volt, midőn 1835. Juliusban itt Bécsbe keresztül mene V. Ferdinánd köszöntésére. Az, a' török ábécze.

A' 2. szám alattit írta nálam Khalis Effendi, ki Londonból jött, hol a török követségnél titoknok volt, s' engem meglátogatott, Segid Mehmet bey fiával. Octób. 4-d 1835. A két sor, vers, mivel Khalis török költő.

Döbrentei G.

REXA DEZSÓ.

RÉGI KRITIKÁK.

Ez évi első füzetünkben, midőn Benkó Imre könyvét ismertettük, Arany Jánosnak közöltünk egy bírálatát, melyet iskolai pályaművekről írt. Most egyszerre négy ilyen bírálat közzétételére van alkalmunk, melyek négy jeles írótól származnak az 1843—1853. évi időközből.

Mint az alább következőkből ki fog tűnni, a pápai ref. kollégiumban fenállott képző társulat körében az volt a szokás vagy szabály, hogy a kitűzött díjakra érkezett pályaművek megbírálására rendszerint országosan ismert jelesebb írókat kértek fel. Így 1843-ban Dr. Kovács Pált és Czuczor Gergelyt; 1844-ben Jokai Mórt; 1853-ban Vas Gerebent. A fenmaradt bírálatok mutatják, hogy a felkért írók szívesen s lelkiismeretesen teljesítették a képző társulat kívánságát; véleményeik így magokban véve, a pályaműveket nem ismerő olvasóra nézve sem érdektelenek, mert szerzőik, legalább saját nevök alatt, mint kritikusok alig ismeretesek, a mi pedig széptani elveiket s bírálataik méltányosságát illeti, arról nemcsak általánosságban van módunk meggyőződni, hanem egy esetben a megbírált művet is egybevetethetjük a két, egy értelemben nyilatkozó bírálattal. — Ez a mű a Petőfiének bizonyult Ida című románcz, melyet múlt évi folyamunkban közöltünk. A mit erről Dr. Kovács Pál és Czuczor Gergely akkor mondott, alapjában annál egyebet ma sem lehetne mondani.

Köszönettel tartozunk Dr. Kapossy Luczián t. dolgozó társunknak mind azért, hogy jeles írónk eme félszázados kritikáit előkereste, mind azért, hogy a pályaművek szerzői egy részének nevét nagy utánjárással nem sajnálta kikutatni. A bírálók közül ma már csak Jókai él, a ki szíves készséggel egyezett bele, hogy ezt az ismeretlen művét, melyről a Pesti Hírlap 1897. aug. 15-diki számában Ötvenéves kritika cím alatt maga is megemlékezett, — közzé tehessek. A pályaművek szerzőinek